

Allah'ın Peygamberlere Yardım Etme Sözü Vermesi ile Bazı Peygamberlerin Öldürülmesi Arasında Çelişki Olup Olmadığının Analizi

Selami Yalçın | <https://orcid.org/0000-0002-9657-9103>
selamiyalcin@duzce.edu.tr

Düzce Üniversitesi | <https://ror.org/04175wc52>

İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belagatı Ana Bilim Dalı
Düzce, Türkiye

Öz

Kur'ân'da Allah'ın, inkârcılarla mücadelede peygamberlere yardım etme sözü verdiği ve yardım ettiği ifade edilirken İsrâiloğulları'nın bazı peygamberleri öldürdüğü de belirtilmektedir. Çelişki intibai veren bu durumu araştırmak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Makalede Allah'ın peygamberlere yardım etme sözü verdiğini ifade eden âyetler incelenmiş, arkasından da peygamberlerin öldürüldüğünü belirten âyetler tahlil edilmiştir. Yapılan analizde öldürülen peygamberlerin isimlerinin Kur'ân'da ve hadislerde belirtilmediği görülmüştür. Bunun üzerine Tanah'a, İncillere, tefsir ve tarih kitaplarına bakılmıştır. Yapılan araştırmada Tanah'ta Zekeriyâ b. Yehoyada'nın, İncillerde Hz. Zekeriyâ ve Hz. Yahyâ'nın; tefsir ve tarih kitaplarında Yeşea ve Yeremya peygamberlerin öldürüldüğünün aktarıldığı tespit edilmiştir. Bunun dışında bazı kaynaklarda katledilen peygamberlerin sayısı ile ilgili nakledilen rivâyetlerin senedleri ve içerikleri tahlil edilmiştir. Rivâyetlerin kimisinin senedinin zayıf olduğu, kimisinin kaynağının belli olmadığı ve Allah'ın peygamber gönderme sünnetiyle de örtüşmediği görülmüştür. Allah'ın peygamberlere yardım etme sözünün mahiyeti ve bu peygamberlerin niçin ve nasıl öldürüldüğü araştırılmış, bunun sonucunda Allah'ın galip gelme vadinin peygamberin getirdiği davayı küfre karşı üstün kılmaya yönelik olduğu ve kâfirlerle karşı peygamberi korumayı da kapsadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle Allah'ın tarih boyunca peygamberleri koruduğu ve canlarına kastedenlere fırsat vermediği tespit edilmiştir. Ancak peygamberleri korumanın kişisel ve siyasi konuları kapsamadığı, Zekeriyâ b. Yehoyada'nın siyasi, Hz. Yahyâ'nın şahsi nedenlerle öldürüldüğü görülmüştür. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın yardım sözünün şahsını korumaya yönelik olmadığını değerlendirerek Mâide sûresindeki "Allah seni insanlardan koruyacak." âyeti nâzil olunca kadar Medine'de bazen güvenliğini sağlamak üzere sahabe görevlendirdiği anlaşılmıştır. Ayrıca peygamberlerin bir suçtan ötürü öldürülmediği; haksız bir şekilde suç işleme ithamıyla öldürüldüğü, bunun sonucunda da Allah'ın cinayeti işleyenlerden intikam aldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Tefsir, Kur'ân, Peygamberlerin Öldürülmesi, İlâhî Yardım, İsrâiloğulları

Öne Çıkanlar

- Makalede Allah'ın peygamberlere yardım etme sözü vermesi ile bazı peygamberlerin öldürülmesi arasında çelişki olmadığı konusu işlenmektedir.
- Kur'ân'da Allah'ın peygamberlere yardım edeceği sözü verildiği görülmektedir.
- Verilen bu söze rağmen Kur'ân'da bazı peygamberlerin öldürüldüğü de zikredilmektedir.

- Allah'ın yardım edeceğinin ve peygamberlerin galip geleceğinin bildirilmesine rağmen bazı peygamberlerin öldürülmüş olması çelişkiliymiş gibi görünmektedir.
- Kur'ân'da isim belirtilerek Allah'ın iman-küfür mücadelesinde bazı peygamberlere yardım ettiği bildirilmektedir.
- Öldürülen peygamberler incelendiğinde onların şahsi meseleler sebebiyle öldürüldükleri, iman-küfür çatışmasının sonucunda şehit edilmedikleri, buna rağmen Allah'ın kâtileri cezalandırdığı anlaşılmaktadır.

Atıf Bilgisi

Yalçın, Selami. "Allah'ın Peygamberlere Yardım Etme Sözü Vermesi ile Bazı Peygamberlerin Öldürülmesi Arasında Çelişki Olup Olmadığının Analizi". *Eskiye*ni 49 (Haziran 2023), 455-477. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1220600>

Geliş Tarihi	17 Aralık 2022
Kabul Tarihi	02 Mayıs 2023
Yayın Tarihi	30 Haziran 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editörler – Yayın Kurulu Üyeleri) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Etik	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	eskiyenedergi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

Analysis of If There is a Contradiction between Allah's Promise to Help the Prophets and the Killings of Some Prophets

Selami Yalçın | <https://orcid.org/0000-0002-9657-9103>

selamiyalcin@duzce.edu.tr

Düzce University | <https://ror.org/04175wc52>

Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric
Düzce, Türkiye

Abstract

While it is stated in the Qur'ān that Allah promised and helped the prophets in the fight against the unbelievers, it is also stated that the Israelites killed some prophets. This study was conducted to investigate this quasi-contradictory situation. In this article, the verses stating that Allah promised to help the prophets and the verses stating that the prophets were killed are examined and analyzed. In the analysis, it was seen that the names of the killed prophets were not mentioned in the Qur'ān and hadiths. Thereupon, Tanakh, Gospels, tafsir and history books were examined. In the research, it was determined that Zacharias the son of Jehoiada in the Tanakh, Prophet Zacharias and Prophet John in the Gospels and the prophets Yeşea and Yeremya in the tafsir and history books were reported to have been killed. Apart from this, the documents and contents of the narrations related to the number of the murdered prophets in some sources were analyzed. It has been seen that some of the narrations are weak, the source of some of them is unclear and they do not coincide with Allah's sunnah of sending prophets. The essence of Allah's promise to help the prophets and why and how these prophets were killed were examined. As a result, it has been understood that the promise of Allah to be victorious is aimed at making the cause brought by the prophet superior to unbelief and also includes protecting the prophet against unbelievers. For this reason, it has been determined that Allah has protected the prophets throughout history and did not give an opportunity to those who intend their lives. However, it has been seen that protecting the prophets does not cover personal and political issues, Zacharias the son of Jehoiada was killed for political reasons and Prophet John was killed for personal reasons. The Prophet Muhammad (pbuh) evaluated that Allah's promise of help was not intended to protect his in person. It is understood that he sometimes appointed companions to provide his security in Medina until the verse "God will protect you from people." In addition, the killed prophets were not killed because of a crime, it has been seen that they were killed unjustly on the charge of committing a crime, and as results Allah took revenge on those who committed the murder.

Keywords

Tafsir, Qur'ān, Killings of Prophets, Divine Help, Israelites

Highlights

- In this article, it is examined that there is no contradiction between Allah's promise to help the prophets and the killings of some prophets.
- It is seen in the Qur'ān that Allah promised to help the prophets.
- Despite this promise, it is also mentioned in the Qur'ān that some prophets were killed.

- It seems contradictory that some prophets were killed despite the declaration that Allah would help and the prophets would be victorious.
- In the Qur’ān, it is stated that Allah helped some prophets in the struggle between faith and unbelief.
- When the murdered prophets’ cases are examined, it is understood that they were killed due to personal matters, they were not martyred as a result of the conflict between belief and unbelief, and yet Allah punished the murderers.

Citation

Yalcın, Selami. “Analysis of If There is a Contradiction between Allah’s Promise to Help the Prophets and the Killings of Some Prophets”. *Eskiyeni* 49 (June 2023), 455-477.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1220600>

Date of submission	17 December 2022
Date of acceptance	02 May 2023
Date of publication	30 June 2023
Reviewers	Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) Double anonymized - Two External
Review reports	Double-blind
Plagiarism checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Complaints	eskiyenidergi@gmail.com
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 . https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Giriş

Peygamberler, Allah'ın yeryüzünde hakka uygun düzen kurmak, adaleti hâkim kılmak, güven ve huzur ortamını sağlamak üzere görevlendirdiği ve vahiyle bilgilendirdiği elçilerdir. Onlar da Allah'ın istediği düzeni kurmak, kötülüğü ve haksızlığı gidermek ve doğru yoldan sapmaları önlemek için çalışırlar. Peygamberlik sürecinde bir yandan taraftar bulurlarken bir yandan da sert bir direnişle karşılaşır ve kendilerini bir çatışma ve mücadele ortamında bulurlar.

Kur'ân, insanlık tarihinde yaşanan bu mücadeleyi özlü bir şekilde peygamberlerin ve kavimlerin kıssalarıyla nakletmektedir. Kıssalar incelendiğinde peygamberler ile onlara iman edenlerin iyileri, onlarla mücadele edenlerin de kötülere oluşturduğu anlaşılmaktadır. İyilerle kötüler arasındaki bu mücadelede Allah'ın peygamberlere yardım etme sözü verdiği ve pek çok zaman da yardım ettiği görülmektedir. Bazı âyetlerde verilen yardım sözünün peygamberlerle beraber iman edenleri de kapsadığı ifade edilmektedir.¹ Ayrıca bu yardımın bir ilâhî yasa olduğu da şöyle dile getirilmektedir:

“Allah, ‘Kesinlikle Ben ve peygamberlerim üstün geleceğiz.’ diye yazmıştır.”²

“Kesinlikle, peygamber kullarımıza söz vermişizdir. Onlar şüphesiz yardım görecektir. Bizim ordumuz şüphesiz üstün gelecektir.”³

Kur'ân'da birçok peygamberin tebliğ ve davet görevi ifa ederken veya fiili olarak savaşırken Allah'a yakardığı; Hz. Nûh'un,⁴ Mûsâ'nın⁵ ve İsâ'nın⁶ da dua ederek yardım istediği ve diğer peygamberler gibi dualarının kabul edildiği haber verilmektedir.⁷ Hz. Nûh'un 950 yıl mücadele ettiği inkârcılardan,⁸ Hz. Yûsuf'un evlerinde yetişip büyüdüğü Züleyha'nın günaha sürüklenme arzusunun,⁹ Hz. Mûsâ'nın sorgulanmadan idama mahkûm edilmekten ötürü yardım istediği ve Allah'ın da yardım ettiği bildirilmektedir.¹⁰ Ayrıca Allah, Hûd (a.s.) ve beraberindekiler kurtarıldıktan sonra inanmayan Âd toplumu küfrü ve tekebbürü;¹¹ mucize deveyi katletmesi, Hz. Sâlih ile iman edenleri öldürmeye yeltenmesi yüzünden inkârcı Semûd kavmini helak etmiştir.¹² Nemrut'un baskılarından ötürü İbrahim (a.s.) ile Lût'u (a.s.) kurtarmış;¹³ daha sonra da ahlâksızlıkta ileri giden kavmine karşı Hz. Lût ile iman edenleri kurtarıp azgın toplumu yok etmiştir.¹⁴ Eykeliler ile Medyenlilere karşı Şuayb'a (a.s.) yardım ederek kavmini helak

¹ el-Hac 22/40; er-Rûm, 30/47; el-Mü'min 40/51.

² el-Mücadele 58/21.

³ es-Sâffât 37/171-173.

⁴ el-Enbiyâ 21/76-77; el-Mü'minûn 23/26, 39-42; el-Kamer 54/9-11.

⁵ el-Kasas 28/33-35; es-Sâffât 37/114-117.

⁶ Âl-i İmrân 3/52; es-Saf 61/14.

⁷ el-En'âm 6/34; İbrahim 14/15.

⁸ el-Kamer 54/9-16.

⁹ Yûsuf 12/33-34.

¹⁰ el-Kasas 28/24-25.

¹¹ el-A'râf 7/72; Hûd 11/58-59; el-Mü'minûn 23/41; el-Fussilet 41/16; el-Ahkâf 46/24-25; el-Hakka 69/6-8.

¹² el-A'râf 7/73-79; Hûd 11/65-66; eş-Şuarâ 26/155-158; en-Neml 27/45-52; el-Kamer 54/27-32; eş-Şems 91/11-15.

¹³ el-Enbiyâ, 21/68-71.

¹⁴ el-A'râf 7/83-84; Hûd 11/80-83; el-Hicr 15/72-74; eş-Şuarâ 26/168-171; en-Neml 27/57-58; el-Ankebût 29/30-34; ez-Zâriyât 51/36; el-Kamer 54/37; *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2009), Tekvin 19/11, 23-26. <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku>. 12.12.2022.

etmiştir.¹⁵ Mûsâ'yı (a.s.) ve İsrâiloğulları'nı kurtarıp Firavun ve ordusunu Kızıldeniz'de boğmuştur.¹⁶

Bu bilgilere rağmen Kur'ân'da bazı peygamberlerin öldürüldüğü de haber verilmektedir.¹⁷ Bu durum da "Söz vermesine rağmen Allah, onları niçin korumadı?" veya "Allah'ın yardım sözünün mahiyeti yanlış mı anlaşılmaktadır?" sorularını akla getirmektedir. Kur'ân incelendiğinde Hz. Mûsâ ve Hz. Muhammed örneklerinde olduğu gibi bazı peygamberlere tebliğin ilk aşamalarında savaşma izni verilmediği anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkan bazı müfessirler, İsrâiloğulları'na gelen ve öldürülen peygamberlere de savaşma izni verilmediği görüşündedir. Bu nedenle de onların savaşta öldürülmediğini söylemektedirler. Bu yorum, âyetlerin Allah'ın yardımının ve zafer vaadinin savaşla sınırlı olduğu anlamına gelmektedir. Hâlbuki Allah, Hz. Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhim, Lût, Şuayb ve İsâ'ya canları tehlikeye düştüğünde savaşın dışında da yardım etmiştir. Onları güvene kavuşturduktan sonra da kiminin kavmini doğal felaketlerle helâk etmiş, bazılarını da insanların eliyle cezalandırmıştır.

Müphem olan diğer bir husus ise Kur'ân'ın, tarihi süreç içerisinde öldürülen peygamberlerin kimler olduğunu zikretmemesidir. Bu nedenle âyetlerde bahsedilen cinayetlerin ne zaman ve nasıl işlendiğini araştırmak da önemli hâlde gelmektedir. Bu noktada ayrıntılı bilgilere ulaşabilmenin yolu da hadislerden, İsrâiloğulları'nın kutsal kitaplarından ve tefsirlerden geçmektedir.

Hadis kaynaklarında öldürülen peygamberler hakkında Hz. Peygamber'den herhangi bir hadisin nakledilmediği anlaşılmaktadır. Bir tek Hz. Esmâ'dan (r.anhâ.), Hz. Yahyâ'nın, Yahudi bir fahişe kadın için şehid edildiği ve başının bir leğende kadına verildiği aktarılmaktadır.¹⁸ Ancak bu rivâyette detaylı bilgiler verilmemekte ve onun (r.anhâ.) bu bilgiyi kimden öğrendiği zikredilmemektedir. Bu sebeple Tanah, İncil, tarih ve tefsir kitaplarına bakılarak öldürülen peygamberlerin kimler olduğu araştırılmıştır. Öldürülen peygamberlerin şehid edilme gerekçeleriyle ilgili bu kaynaklar ile tefsirlerde aktarılan bilgiler incelenmiştir. Bunun sonucunda Zekeriyâ b. Yehoyada, Eşiyâ (Yeşea) b. Emsiyâ, Ermiyâ, Hz. Zekeriyâ ve Hz. Yahyâ b. Zekeriyâ'nın İsrâiloğulları tarafından öldürüldüğü tespit edilmiştir. Yahudilere ve Hıristiyanlara göre Hz. İsâ'nın da öldürüldüğünün iddia edildiği ancak Kur'ân'ın, Allah'ın yardımı sayesinde bunun teşebbüs aşamasında kaldığını ve Hz. İsâ'ya benzetilen bir kişinin öldürüldüğünü haber verdiği görülmüştür.¹⁹

Araştırmada yukarıda adı geçen peygamberlerin öldürülme gerekçeleri ve biçimleri açıklanmaya çalışılmıştır. Âyetlerde geçen "haksız yere" tabirinden kast edilen hususlarla ilgili müfessirlerin görüşleri nakledilmiştir. Sonra da galibiyet ve ilâhî yardım kavramları analiz edilmiştir. Allah'ın, yardım etme sözü verdiği hâlde peygamberlerin şehid edilmesine niçin engel olmadığı konusu incelenmiş, Allah'ın zafer sözü ile bazı

¹⁵ el-A'râf 7/85-92; Hûd 11/94-95; eş-Şuarâ 26/189; el-Ankebût 29/37.

¹⁶ el-A'râf 7/136; Yûnus 10/90-92; el-İsrâ 17/103; et-Tâhâ 20/96; eş-Şuarâ 26/63-67; ez-Zuhuf 43/55-56; ed-Duhân 44/24; en-Nâziât 79/25.

¹⁷ el-Bakara 2/61, 87, 91; Âl-i İmrân 3/21-22, 112, 181; en-Nisâ 4/155-158.

¹⁸ Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-çhâdisi ve'lâsâr*, thk. Kemla Yusuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409), 6/202, 345; 7/472.

¹⁹ en-Nisâ 4/157.

peygamberlerin öldürülmesi arasında bir çelişkinin olup olmadığı tahlil edilmiş ve müfessirlerin bu konudaki görüşleri aktarılmaya çalışılmıştır. Son olarak da Hz. Peygamber'in Allah'ın yardım ve zafer vaadini nasıl algıladığı ve hayatında bunu nasıl uyguladığı hususu irdelenmiştir.

1. Kur'ân'da Bazı Peygamberlerin Öldürüldüğünü Bildiren Âyetler

Kur'ân incelendiğinde onun İsrâiloğulları'na gönderilen bazı peygamberlerin öldürüldüğünü haber verdiği görülmektedir. Allah'ın, İsrâiloğulları'nı eleştirirken sekiz yerde onların peygamberleri öldürmelerinin de buna gerekçe olarak zikredildiği anlaşılmaktadır.²⁰ İlgili âyetlerde işlenen bu cinayetler İsrâiloğulları'nın sapkınlıklarına ve inkârlarına örnek olarak verilmektedir. Konumuzla ilgili detayları veren bazı âyetlerin meâlleri şöyledir:

a) “Ey Musa! Bir çeşit yemeğe dayanamayacağız, bizim için Rabbine yalvar, bize, yerin bitirdiği sebze, hıyar, sarımsak, mercimek ve soğan yetiştirsin” demiştiniz de ‘Hayırlı olanı daha düşük şeyle mi değiştirmek istiyorsunuz? Bir şehre inin, şüphesiz orada istediğiniz vardır.’ demişti. Onlara yoksulluk ve düşkünlük damgası vuruldu, Allah'ın gazabına uğradılar. Bu, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri ve haksız yere peygamberleri öldürmelerindendi; bu, karşı gelmeleri ve taşkınlık yapmalarındandı.”²¹

Bu âyet, İsrâiloğulları'nın Hz. Mûsâ'dan önce de peygamberleri öldürdüğüne işaret etmektedir. Cihad emrine itiraz etmeleri ve Allah'a karşı çıkmaları yüzünden yoksulluğa ve zillete maruz kaldıklarını haber vermekte sonra da onların inkârlarını ve peygamberleri öldürmelerini ayrıca gerekçe olarak zikretmektedir.²²

Bakara sûresi 87. âyeti Hz. Mûsâ'dan Hz. İsâ'ya kadar İsrâiloğulları'na peygamberler gönderildiğini, onların bazılarını inkâr ettiklerini ve bazılarını da öldürdüklerini haber vermektedir. Ancak âyet öldürülen peygamberlerin kimler olduğunu belirtmemekte ve işlenen cinayetler için herhangi bir tarih aralığı zikretmemektedir.

b) “Kendilerine: Allah'ın indirdiğine iman edin, denilince: Biz sadece bize indirilene (Tevrât'a) inanırız, derler ve ondan başkasını inkâr ederler. Hâlbuki o Kur'ân kendi ellerinde bulunan Tevrât'ı doğrulayıcı olarak gelmiş hak kitaptır. (Ey Muhammed!) Onlara: ‘Şayet siz gerçekten inanıyor idiyse daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürüyordunuz?’ deyiver.”²³

Burada Medineli Yahudilerin eleştirildiği, Hz. Muhammed'in onların samimiyetsiz inkâr gerekçelerini reddettiği ve atalarının peygamberleri öldürmelerini hatırlatarak geçmişte de samimi davranmadıklarını yüzlerine vurduğu görülmektedir. Başka bir âyette ise onların Hz. Peygamber'den gökten inen ateşin yakıp kor edeceği bir kurban sunmasını istediği belirtilmekte ve buna cevap olarak ise Hz. Muhammed'in onlara, “Benden önce peygamberler size mucizeler ve dediğiniz şeyi getirdi. Doğru sözlü iseniz niçin onları öldürdünüz?”²⁴ diye sormasının istendiği görülmektedir.

²⁰ el-Bakara 2/61, 87, 91; Âl-i İmrân 3/21-22, 112, 181; en-Nisâ 4/155-158.

²¹ el-Bakara 2/61.

²² İsrâiloğulları'nın peygamberleri öldürmeleriyle ilgili benzer gerekçeler için bk. Âl-i İmrân 3/21-22, 112.

²³ el-Bakara 2/91.

²⁴ Âl-i İmrân 3/183.

c) “And olsun ki, Allah, ‘Allah fakir, biz zenginiz.’ diyenlerin sözünü iştmiştir. Dediklerini ve haksız yere peygamberleri öldürdüklerini elbette yazacağız, ‘Yakıcı azabı tadın.’ diyeceğiz.”²⁵

Âl-i İmrân sûresi 181. âyeti, Medineli Yahudilerden Finhâs adındaki bir hahamın Hz. Ebû Bekir’e, “Bizim Allah’a ihtiyacımız yok ama O’nun bize var. O’nun bize yalvardığı gibi O’na yalvarmayız. O’ndan zenginiz.” demesi üzerine nazil olmuştur.²⁶ Burada dikkat çeken şey, âyet nâzil olduğunda peygamberleri öldürenlerden hiç birisinin hayatta olmamasına rağmen Allah’ın Medine’deki ‘Allah fakir, biz zenginiz.’ diyen Yahudileri peygamberleri öldürme suçunu işlemekten dolayı da kınamasıdır. Zekeriyâ (a.s.) ve Yahyâ’nın (a.s.) öldürülmesinden altı yüz yıl sonra nâzil olan bu âyeti yorumlayan Mâturîdî (öl. 333/944) ve bazı müfessirler bunun sebebinin Medine’deki Yahudilerin atalarının inanç ve yaşayışlarını benimseyerek peygamberlerin öldürülmesini desteklemelerine, katillerin yaptığına rıza gösterip onaylamalarına ve Yahudilerin defalarca Hz. Muhammed’i öldürmeye teşebbüs etmelerine bağlamaktadır.²⁷ Bunun için Allah, işlenen bu cinayetlerin hesabını soracağını haber vererek Yahudi muhataplarını ikaz etmektedir.

d) “Sözleşmelerini bozmaları, Allah’ın ayetlerini inkâr etmeleri, peygamberleri haksız yere öldürmeleri, ‘Kalplerimiz perdelidir.’ demelerinden ötürü Allah, evet, inkârlarına karşılık onların kalplerini mühürledi, onun için bunların ancak pek azı inanır. Bu, bir de inkârlarından, Meryem’e büyük bir iftirada bulunmalarından ve: ‘Meryem oğlu İsa Mesih’i, Allah’ın elçisini öldürdük.’ demelerinden ötürüdür. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar, fakat onlara öyle göründü. Ayrılığa düştükleri şeyde doğrusu şüphededirler, bu husustaki bilgileri ancak sanıya uymaktan ibarettir, kesin olarak onu öldürmediler, bilakis Allah onu kendi katına yükseltti. Allah Güçlü’dür, Hakim’dir.”²⁸

Nisâ sûresindeki “Allah’ın elçisini öldürdük” ifadesiyle Yahudilerin inkâr ettikleri Hz. İsa’yı kast ederek, “Kendisini Allah’ın elçisi sananı öldürdük” dedikleri, Hz. Muhammed’le alay ettikleri²⁹ ve ona tabiri caizse aba altından sopa gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle Kur’ân, öncelikle onların inkâr ettikleri Hz. İsa’yı öldürmediklerini haber vermekte ve Allah’ın, bu azgınlığı işlemelerine fırsat vermediğini bildirmektedir.

²⁵ Âl-i İmrân 3/181.

²⁶ Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Enbârî ve Abdülhâfiz eş-Şibli (Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bânî el-Halebî ve Evlâdîhi, 1955), 1/558-559; Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vili'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2000), 7/441-446; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Esad Muhammed et-Tayyib (Suûdi Arabistan: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419), 3/829; Ebû'l-Leys es-Semerkandî, *Bahrû'l-ulûm* (Şâmile), 1/269-270; Ebû Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, thk. Abdurrezâk el-Mehdî (Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1. Baskı, 1420), 1/547; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmidü't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-Arabî, 1987), 1/447.

²⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 2/353; 7/441-446; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 3/829; Ebû Mansûr el-Mâturîdî, *Te'vilâtu ehli's-sünne* (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005), 1/510; 2/340, 458-459, 545; Semerkandî, *Bahrû'l-ulûm*, 1/270; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2. Baskı, 1420), 8/330; Hayreddin Karaman vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Baskı, 2014), 1/727.

²⁸ en-Nisâ 4/155-158.

²⁹ Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn* (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/543; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/587.

Bütün bu âyetlerde, İsrâiloğulları'nın azgınlıklarından ve zulümlerinden ötürü, kendilerine gönderilen suçsuz ve günahsız peygamberleri öldürmeleri eleştirilmektedir.³⁰ Ancak görüldüğü gibi âyetlerde isim, zaman ve mekân belirtilmemektedir.

Peygamberlerin öldürülmesi konusunda Tanah'ta ve İncil'de de bazı bilgiler bulunmaktadır.³¹ Özellikle İncil'de İsrâiloğulları'nın peygamberleri öldürdüğü Hz. İsa'nın dilinden şöyle ifade edilmektedir:³² “Vay hâlinize! Peygamberlerin anıtlarını yaparsınız, oysa onları sizin atalarınız öldürmüştür.”³³ Bu ifade İsrâiloğulları'nın atalarının bu cürmü işlediği açıkça belirtilmesine rağmen Hz. İsa'nın muhataplarını bundan dolayı eleştirdiği görülmektedir. Buradan da o dönemdeki İsrâiloğulları'nın geçmişte öldürülmüş olan peygamberleri bildikleri anlaşılmaktadır.

2. Öldürülen Peygamberler Kimlerdir?

Kur'an'da ve hadislerde öldürülen peygamberlerin kimliği açıkça zikredilmemektedir. Ancak Tanah, İncil, tarih ve tefsir kitapları incelendiğinde öldürülen bazı peygamber isimlerinin zikredildiği görülmektedir. Bunları tarih sırasına göre şöyle sıralamak mümkündür:

2.1. Zekeriyâ b. Yehoyada

Tanah'a göre Yahudiler, peygamberleri Zekeriyâ b. Yehoyada'yı katletmiştir. Orada verilen bilgilere göre Yahuda ve Yerusâlim'de yaşayan Yahudiler, Allah'ı bırakıp puta tapmaya başlayınca doğruya dönmeleri ve puta tapmaktan vazgeçmeleri için Allah kendilerine Yehoyada oğlu Zekeriyâ'yı peygamber olarak gönderdi. O da halkı putlara tapmaktan vazgeçmeye davet etti ve işlenen kötülüklerin cezalandırılacağına haber verdi. Ancak onu dinlemediler. Üstelik bir düzen kurarak kral Yoaş'ı oyuna getirdiler ve Tapınağın avlusunda Yehoyada oğlu Zekeriyâ'yı taşa tutup öldürdüler. Zekeriyâ ölürken, “Rab, bu yaptığınızı görüp hesabını sorsun!” diye dua etti. Nitekim o yılın sonunda Aram ordusu, Yahuda ve Yerusâlim'e girdi, halkın önderlerini öldürdü ve mallarını yağmalayıp Şam Kralı'na gönderdi. Yoaş bu savaşta ağır yaralandı. Sonra da Zekeriyâ'nın kanını döktüğü için Yoaş'ın görevlileri onu yatağında öldürdü.”³⁴

Bu konuda Mevdûdî şöyle bir bilgi aktarmaktadır: “Kudüs ele geçirilince Nebukadnazar (Buhtunnasır) Mabel'in koruyucuları ve yöneticileri ile birlikte yürüdü... Duvarlardan birinde, sanki orada biri öldürülmüş ve yakınında biri vurulmuş gibi duvara saplanmış bir ok başı gördü ve: ‘Burada kim öldürüldü?’ diye sordu. Kendisine, ‘Yüce rahip Yehoyada'nın oğlu Zekeriyâ.’ cevabını verdiler. ‘O bizi, sürekli olarak zulmediyoruz’ diye azarlıyordu. ‘Biz de onu dinlemekten bıktık ve öldürdük.’”³⁵

Bu cinayetin sonucunda gerçekleşen hadiseyi Taberî (öl. 310/923), Sa'lebî (öl. 427/1035) ve İbn Kesîr (öl. 774/1373) şöyle nakletmektedir: “Buhtunnasır Şam'a geldi, orada

³⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 7/117; 9/363.

³¹ Tanah, II. Ta. 24: 17-25.

³² İncil, Mat. 23: 31-37; Luk. 11: 47-51.

³³ İncil, Luk. 11: 47.

³⁴ Tanah, II. Ta. 24: 17-25; William MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2004), 1/526.

³⁵ Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 1/427-428.

tapınağın duvarında kanın kaynadığını gördü. 'Bu kan nedir?' diye sordu. Onlar dedi ki: 'Atalarımızdan böyle bulduk. Ne zaman kötülük belirirse bu kan belirir.' Bunun üzerine Buhtunnasır Yahudiler'den yetmiş bin kişiyi öldürdü de kan öylece dindi."³⁶

Tanah'ta hakkında bilgi verilen Yehoyada'nın oğlu Zekeriyâ, bazı müfessirler ve tarihçiler tarafından Hz. Yahyâ b. Zekeriyâ ile karıştırılmıştır. Onun intikamının Buhtunnasır tarafından yetmiş bin kişinin öldürülmesiyle alındığı nakledilmiştir.³⁷ Ancak Taberî'nin de tenkit ettiği gibi müfessirlerin ve tarihçilerin naklettiği bu bilgilerde hata vardır. Zira Buhtunnasır'ın Kudüs'ü işgali ve mabedi yıkması MÖ. 586 yılında gerçekleşmiştir.³⁸ Hz. Yahyâ ise Hz. İsa ile aynı zamanda miladi 1. asırda yaşamıştır.

Tanah'a göre puta tapan İsrâiloğulları'nı uyanan Yehoyada'nın oğlu Zekeriyâ, İsrâiloğulları'nın ileri gelenleri tarafından kurulan bir düzen sonucunda fitne çıkarmakla suçlanıp krala şikâyet edilmiş ve taşlanarak öldürülmüştür. İşlenen bu cinayetin perde arkası iman-küfür mücadelesi olsa da gerekçe gösterilen şey siyasidir. Uyarılarına tahammül etmeyen İsrâiloğulları, kurdukları bir plan sonucunda attıkları bir iftira ile onu krala şikâyet etmiştir. Oyuna gelen kral da Zekeriyâ b. Yehoyada'yı şehit etmiştir. Tanah'ın ve bazı müfessirlerin ifadelerine göre bu şehadetten sonra Allah'ın peygamberinin intikamını hem kraldan hem de İsrâiloğulları'ndan aldığı anlaşılmaktadır.

2.2. Eşiyâ (Yeşea) b. Emsiyâ ve Ermiyâ (Yeremya)

Tanah'ta ve İncil'de öldürüldüğü belirtilmemesine rağmen Taberî, İsrâiloğulları'nın öldürdüğü ilk peygamberin Eşiyâ olduğunu ve Buhtunnasır'ın onun şehid edilmesinden sonra Kudüs'ü işgal ettiğini söylemektedir.³⁹ Sa'lebî, Zemahşerî (öl. 538/1144), İbn Kesîr ve Elmalılı (öl. 1942) ise İsrâiloğulları'nın Eşiyâ'yı,⁴⁰ İbn Âşûr (öl. 1973) ise Eşiyâ ve Ermiyâ peygamberleri katlettiğini belirtmektedir.⁴¹

Bu peygamberlerin öldürüldüğünü ifade eden müfessirler onların öldürülme gerekçeleri ve şekilleri hakkında bilgi vermemektedir. Sadece Taberî ve İbn Kesîr,

³⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/368; Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'ân* (Cidde: Dârü't-Tefsîr, 2015/1436), 16/263-264; Ebü'l-Fidâ İsmail b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn 8 cilt (Beirut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419), 5/44-45.

³⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 10/759, 17/372-373, 388; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 7/2318; Sa'lebî, *el-Keşf*, 16/237; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/649; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 20/299; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *el-Cevâbu's-sahîh limen beddele dîne'l-Mesîh*, thk. Ali b. Hasan vd (Suûdiyye: Dârü'l-Âsime, 1419/1999), 5/95; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 5/48;

³⁸ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mulûk* (Beirut: Dârü't-Turâs, 1387), 1/589-592; Muhammed Tahir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984), 15/29-32; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, 3/83-84; Rabi Benjamin Blech, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, Çev. Estreya Seval Vali (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2004), 125-133; Mehmet Katar, "Kur'an Kıssaları Bağlamında Yahudi (İsrail) Tarihi", *Kur'an'da Yahudiler* (İstanbul: Kuramer, 2019), 265; Nuh Arslantaş, *Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler* (İstanbul: Kuramer, 2016), 32-33, 52-53, 74; Mustafa Baş, "Hz. Yahya İle İlgili Tefsir ve Tarih Kitaplarındaki Bir Rivayetin Karşılaştırmalı Tahlili", *Dini Araştırmalar*, 15/41 (Temmuz - Aralık 2012), 102-108.

³⁹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/362-365, 377; 21/400.

⁴⁰ Sa'lebî, *el-Keşf*, 3/351, 16/273; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/146; Ebü'l-Fidâ İsmail b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî (Beirut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1988/1408), 2/359; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, ts.), 1/370.

⁴¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 15/39.

“İsrâiloğulları'nın kendisini öldüreceğini anlayan Eşiyâ Peygamber, onlardan kaçmış, ikiye ayrılmış bir ağacın kovuğuna gizlenmiştir. Şeytanın ihbarı sonucu onun gizlendiği ağaca gelen düşmanları, testereyle ağacı kesmek suretiyle onu şehid etmişlerdir.” bilgisini aktarmaktadır.⁴² Ancak bazı kaynaklar aynı şekilde öldürülmeyi Hz. Zekeriyâ için ifade etmektedir. Ayrıca Buhtunnasır'ın hangi peygamberin öldürülmesinden sonra Kudüs'ü işgal ettiği konusunda müfessirlerin ihtilafa düştükleri görülmektedir.

2.3. Hz. Zekeriyâ

Tefsir ve tarih kitaplarında Hz. Yahyâ'nın babası olan Hz. Zekeriyâ'nın Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman soyundan geldiği zikredilmekle birlikte soy ağacıyla ilgili farklı bilgiler verilmektedir. Ya'kûbî, onu Ebiyyâ ailesinden mabede hizmet eden bir kişi olarak tanıtmaktadır.⁴³ Bazı kaynaklarda ise adı, Zekeriyâ b. Berhiyâ, Zekeriyâ b. İddû b. Berhiya ve Zekeriyâ b. Eddî b. Müslim olarak verilmektedir.⁴⁴

Hz. Zekeriyâ hakkında Tanah'ta herhangi bir bilgi verilmemektedir. Luka İncil'inde ise o, kral Hirodes zamanında yaşamış eşi kısır olduğu için çocuğu olmayan, duasının kabul edilmesiyle birlikte Hz. Cebrâil tarafından Hz. Yahyâ ile müjdelenen ve Hz. Meryem ile tanışıklığı olan bir kâhin olarak anılmaktadır.⁴⁵ Kur'an ise onun peygamber olduğunu belirtmekte ve Hz. Meryem'in bakımını üstlenmesinden, ileri yaşına rağmen çocuğunun olmamasından ve evlat sahibi olmakla ilgili duasının kabulünden bahsetmektedir.⁴⁶

Luka ve Kur'an'daki bu bilgilere göre onun Milattan önceki ve Milattan sonraki 1. asırda yaşadığı anlaşılmaktadır. Bazıları onun Filistin topraklarının Roma boyunduruğu altında olduğu Yahuda kralı Herodes zamanında MÖ. 60'lı yıllarda doğduğunu zikretmektedir.⁴⁷

Hz. Zekeriyâ'nın ölümü konusunda Kur'an'da ve hadislerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Luka'da Hz. Zekeriyâ'nın sunak ile tapınak arasında öldürüldüğü yazılmaktadır.⁴⁸ Ancak Matta'da sunak ile tapınak arasında öldürüldüğü belirtilen peygamberin Zekeriyâ b. Berekyâ (Berhiyâ) olduğu ifade edilmektedir.⁴⁹ Fakat burada bir karışıklık söz konusudur. Zira Tanah'ta kendi adına bir bölüm bulunan Zekeriyâ b. Berekyâ'nın MÖ. 6. yüzyılda Darius'un krallığı döneminde yaşadığı, peygamber olarak görevlendirildiği ve normal eceliyle öldüğü ifade edilmektedir.⁵⁰

⁴² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/362; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2/359, 2/406.

⁴³ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. İshâk el-Ya'kûbî, *Tarihü'l-Ya'kûbî* (Beirut: Dârü Sâdır, 6. Baskı, 1995/1415), 72.

⁴⁴ Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmud Şehâte (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1423), 2/620; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 11/508; Taberî, *Târihu'r-rusûl*, 1/585, 590; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2/56; Fatmanur Bezirci, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Zekeriyâ* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 35-37.

⁴⁵ İncil, Luk.1:5-80.

⁴⁶ Âl-i İmrân 3/36-44; el-En'âm 6/85; Meryem 19/2-14; el-Enbiyâ 21/89.

⁴⁷ Karaman, *Kur'an Yolu*, 1/549-550; Özgür Oktay, *Yahudi ve İslam Literatüründe Zekeriyâ Peygamber: Karşılaştırmalı Bir Çalışma* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 88.

⁴⁸ İncil, Luk. 11:50-51.

⁴⁹ İncil, Mat. 23:35.

⁵⁰ Tanah, Zek. 1:1; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 16/62; William MacDonald, *Kutsal Kitap Yorumu, Yeni Antlaşma Serisi* (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2000), 1/149; Münkiz b. Mahmûd es-Seffâr, *Hel el-Ahdü'l-*

Matta'daki bu hatalı ifadenin bazı müfessirleri ve tarihçileri etkilediği ve Hz. Zekeriyâ'nın soyağacıyla ilgili yanlışa yol açtığı görülmektedir. Bu karışıklığı fark eden Taberî, Hz. Zekeriyâ'nın katledilmediğini, normal bir şekilde öldüğünü ancak bazılarının onun da şehid edildiğini belirttiğini söylemektedir.⁵¹ Bir yerde ise İsrâiloğulları'nın ilk bozulmasının Hz. Zekeriyâ'nın öldürülmesiyle gerçekleştiğine dair görüş yazmaktadır.⁵²

İbn Kesîr de onunla ilgili Vehb b. Münebbih'ten iki farklı rivâyet nakletmektedir. Birincisine göre, İsrâiloğulları'nın kendisini öldüreceğini anlayan Hz. Zekeriyâ, kaçmış, bir ağacın kovuğuna gizlenmiştir. Kendisini bulan İsrâiloğulları, onu ağaçla beraber testereyle keserek şehid etmiştir. İkincisine göre ise testereyle öldürülen Eşiyâ'dır, Hz. Zekeriyâ normal eceliyle vefat etmiştir.⁵³ Mevdûdî de "O, Eski Ahid'e göre öldürülen Zekeriyâ Peygamber'le aynı kişi değildir." diyerek Hz. Zekeriyâ'nın öldürülmediğini zikretmektedir.⁵⁴

H. Zekeriyâ'nın öldürülmesiyle ilgili şöyle bir rivâyet aktarılmaktadır: "Hz. Peygamber Miraç gecesinde gökte Hz. Zekeriyâ'yı gördü ve ona selam verdi. Sonra da: "Ey Yahyâ'nın babası, öldürülüşünü bana anlat; İsrâiloğulları seni niçin öldürdü?" diye sordu. Onun da Hz. Yahyâ'nın öldürülmesi olayını anlattıktan sonra kendisinin öldürüleceğinin haberini aldığını, İsrâiloğulları'ndan kaçıp bir ağacın kovuğunda saklandığını fakat İblis'in göstermesi sonucunda bulunarak testereyle ağaçla beraber kesildiğini ifade ettiği nakledilmektedir. Ancak rivâyeti aktaran İbn Kesîr, bunun münker bir rivâyet olduğunu ve miraçla ilgili sahih kaynaklarda buna benzer bir hadis görmediğini söylemektedir.⁵⁵

Mukâtil (öl. 150/767), Hz. Zekeriyâ ile Hz. Yahyâ'nın İsrâiloğulları tarafından öldürüldüğünü ve Hz. Yahyâ'nın öldürüldüğü zaman Hz. Zekeriyâ'nın hayatta olduğunu belirtmektedir.⁵⁶ Semerkandî (öl. 373/983), Sa'lebî, Zemaşerî gibi bazı müfessirler ile İbn Esîr, Hz. Zekeriyâ'nın öldürüldüğünü ifade etmektedir.⁵⁷

H. Zekeriyâ'nın öldürüldüğünü belirtenler onun şehadetinin sebebiyle ilgili üç farklı gerekçe aktarmaktadır:

a) Hz. Meryem'in hamile kalmasından sonra mabette bulunan hahamlar, Hz. Zekeriyâ'dan başkasının onun yanına girip çıkmadığını belirterek Hz. Zekeriyâ'yı ona kötülük yapmakla suçlamıştır. Hz. Zekeriyâ durumu öğrenince öldürüleceğini anlamış, kaçıp bir ağacın kovuğuna saklanmış ancak İsrâiloğulları peşine düşüp onu yakalamış ve ağaçla beraber testere ile keserek öldürmüştür.⁵⁸

Cedîdü kelimetullâh (Dârü'l-İslâm li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1428/2007), 141-142; Bezirci, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Zekeriyâ*, 13.

⁵¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/365, 384; Taberî, *Târîhu'r-rusûl*, 1/591.

⁵² Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/362.

⁵³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2/406.

⁵⁴ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, 1/253.

⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 2/411-413.

⁵⁶ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 1/121, 274, 494.

⁵⁷ Semerkandî, *Bahrû'l-ulûm*, 1/58; Sa'lebî, *el-Keşf*, 16/276; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, 1/146, 2/649; İzzeddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdusselam Tedmurî (Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-Arabî, 1997/1417), 1/270.

⁵⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 1/273; Mustafa Baş, *İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Hz. Zekeriyâ* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), 110, 113; Oktay, *Yahudi ve İslam Literatüründe Zekeriyâ Peygamber*, 94-95.

b) Hz. Yahyâ öldürüldükten sonra kendisini de öldüreceklerini düşünen Hz. Zekeriyâ, şehirden kaçmış, Beytül-Makdis'te mabede yakın bir ormanlık alanda ağaçlardan birinin içine saklanmıştı. Ancak şeytan onun bulunması için elbisesinin bir tarafını dışarı çıkarmıştır. Şeytanın, arayanlara elbisesini göstermesiyle bulanlar, onu tesereyle ağaçla beraber keserek öldürmüştür.⁵⁹

c) Kral Herodes'un, Hz. Yahyâ'yı son Mesih olduğuna inandığı ve iktidarına son vereceği endişesiyle aradığı, onu bulmak için Hz. Zekeriyâ'ya adamlarını gönderdiği, onun onlara bilgi vermemesi üzerine ise öldürüldüğü ifade edilmektedir.⁶⁰

Son iki iddia ileride geleceği gibi Hz. Yahyâ'nın öldürülmesiyle ilgili bilgilerin bulunduğu Matta, Markos ve Yuhanna ile örtüşmemektedir. Onun öldürülmesinin gerekçesinin Hz. Meryem'in hamile kalmasıyla ilişkilendirmiş olması daha doğru bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Ancak Taberî'nin de ifade ettiği gibi onun öldürülmediği, adının Matta'da ve diğer kaynaklarda karıştırıldığı, Zekeriyâ b. Yehoyada ile isim benzerliği nedeniyle onun da öldürüldüğünün sanıldığı anlaşılmaktadır.

2.4. Hz. Yahyâ

Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in Hz. Yahyâ'nın şehid edilmesiyle ilgili ifadesi bulunmamasına rağmen Matta, Markos ve Luka İncillerinde öldürüldüğü açıkça belirtilmektedir. Onun öldürülmesiyle ilgili şöyle bir hadise nakledilmektedir. MS. 22-40 yıllarında Roma adına Filistin emirliği yapan Herodes (Antipas),⁶¹ kardeşi Filipus'un karısı Hirodiya'yla evlenmek istemişti. Yahyâ Herodes'e, "O kadınla evlenmen Kutsal Yasa'ya aykırıdır." demişti. Hirodiya bu yüzden Yahyâ'ya kin bağlamış ve onu öldürtmek istemişti. Herodes, halkın peygamber saydığı Yahyâ'nın doğru ve kutsal bir adam olduğunu biliyor, ondan ve halktan korkuyor ve onu zindana atmakla yetiniyordu. Ancak Herodes, doğum gününde saray büyükleri, komutanlar ve Celile'nin ileri gelenleri için verdiği şölende Hirodiya'nın kızının dans etmesinden çok hoşlanmış ve yemin ederek kıza her ne dilerse vereceğini söylemişti. Annesine danışan kız da annesinin telkiniyle, "Bana şimdi, bir tepside Vaftizci Yahyâ'nın başını ver." demişti. Kral buna çok üzülürse de konuklarının önündeki yemininden ötürü bu dileğin yerine getirilmesini emretti. Adam gönderip zindanda Yahyâ'nın başını kestirdi. Bir tepsi üzerinde getirilen baş genç kıza verildi, kız da bunu annesine götürdü.⁶² Bu bilgilere göre Hz. Yahyâ'nın şehid edilmesi MS. 27-33 yıllarına tekabül etmektedir.⁶³ Herodes'in Hz. Yahyâ'yı siyasi kaygılarla ve ayaklanma endişesiyle öldürdüğü de söylenmektedir.⁶⁴

⁵⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 1/272-273; Baş, *İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Hz. Zekeriyâ*, 107, 109, 111-117; Oktay, *Yahudi ve İslam Literatüründe Zekeriyâ Peygamber*, 94-95.

⁶⁰ Baş, *İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Hz. Zekeriyâ*, 115; Oktay, *Yahudi ve İslam Literatüründe Zekeriyâ Peygamber*, 95.

⁶¹ Mehmet Sait Uzundağ, *Hz. Zekeriyâ ve Hz. Yahya (a.s.) ile İlgili Rivayetler* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 18-19.

⁶² İncil, Mat. 14: 3-12; Mar. 6: 17-29; Luk. 3: 19-20; Taberî, *Târîhu'r-rusûl*, 1/590. Yahyâ'nın (a.s.) şehid edilmesiyle ilgili İnciller arasındaki lafız farklılıkları için bk. Hatice Korkmaz, *Kitâb-ı Mukaddes'te ve Kur'an-ı Kerim'de Yahya Peygamber* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 47-113; Uzundağ, *Hz. Zekeriyâ ve Hz. Yahya (a.s.) ile İlgili Rivayetler*, 36-43.

⁶³ Karaman, *Kur'an Yolu*, 1/555; Hazan Aydın, *Vaftizci Yahya: İsa-Masih'in Öncüsü* (Samsun: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 86-90.

⁶⁴ Aydın, *Vaftizci Yahya: İsa-Masih'in Öncüsü*, 88-89.

Taberî ve Sa'lebî, Hz. Yahyâ'nın şehid edilmesinin gerekçesi olarak onun melikin meşru olmayan evliliğine karşı çıkışı ve kadının, onun başını bir tepside istemesi olduğunu nakletmekte ve Hz. Yahyâ'nın öldürülmesinden sonra intikamının Buhtunnasır tarafından alınmasıyla ilgili rivâyeti aktarmakta ancak onu hatalı olarak nitelemekte, Buhtunnasır'ın Beytü'l-Makdis'i yıkmasıyla Hz. Yahyâ'nın doğumu arasında 461 yıl olduğunu söylemektedir.⁶⁵

Hz. Yahyâ'yı şehid eden Herodes, işlediği bu cinayetten bir süre sonra yasak evlilik olayını duyan kayınpederi Nebati Kralı IV. Aretas ile sınır ihlalleri gerekçesiyle girdiği savaşta yenilmiş ve ordusu imha olmuştur.⁶⁶ Hz. Yahyâ'nın öldürülmesinden ve Hz. İsa'yı öldürmeye teşebbüs etmelerinden ve onun tarafından lanetlenmelerinden⁶⁷ bir süre sonra MS. 70 yılında Romalı komutan Titus tarafından Kudüs işgal edilmiş, Süleyman Mabed'i yıkılmış ve İsrâiloğulları'nın büyük bir bölümü katledilmiştir.⁶⁸ Mukâtil, Titus tarafından yüz seksen bin,⁶⁹ Sa'lebî ise yetmiş bin⁷⁰ kişinin öldürüldüğünü belirtmektedir.

2.5. Peygamberlerin Öldürülmesiyle İlgili Başka Bazı Rivâyetler

Tefsirlerde nakledilen bazı rivâyetlere göre öldürülen peygamberler yukarıda bahsedilenlerle sınırlı değildir. Bir rivayete göre Resûlullah (s.a.v.) Ebû Ubeyde'ye (r.a.) şöyle demiştir: “İsrâiloğulları kırk üç peygamberi tek bir günün sabahında topluca öldürdü.”⁷¹ Bu rivâyetin senedinde bulunan Ebü'l-Hasen meçhul kabul edildiği için bu hadis zayıf sayılmaktadır.⁷²

İbn Mes'ûd'dan (r.a.) (öl. 32/652-53) şöyle bir rivâyet aktarılmaktadır: “İsrâiloğulları bir günde üç yüz peygamber öldürüyor, sonra da günün sonunda sebze pazarlarını kuruyorlardı.”⁷³ Bu rivâyetin senedinde sorun olmasa da içeriğinde sıkıntı bulunmadır. Zira Yüce Allah'ın peygamber gönderme sünnetine bakıldığında bir anda bu kadar peygamberi görevlendirmesi makul görünmemektedir. İbn Mes'ûd'un (r.a.) bu aktarımı, bilginin İsrâiliyât kaynaklı abartılı bir nakil olması ihtimal dâhilindedir. Ancak

⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 17/365, 372-373, 384-388; Taberî, *Târîhu'r-rusûl*, 1/586-590; Sa'lebî, *el-Keşf*, 16/262-263, 273.

⁶⁶ Flavius Josephus, *The Works of Flavius Josephus (War of the Jews/Book II)*, Trans. William Whiston, <http://sacred-texts.com/jud/josephus/#aoj> (02.12.2022), 5:1-2; 18:5:1-2; Aydın, *Vaftizci Yahya: İsa-Masih'in Öncüsü*, 91.

⁶⁷ el-Mâide 5/78.

⁶⁸ İbn Teymiyye, *el-Cevâbu's-sahîh*, 5/95; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 9/157; 15/37-38; Blech, *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*, 152-154; Katar, “Kur'an Kıssaları Bağlamında Yahudi (İsrail) Tarihi”, 268-270.

⁶⁹ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 2/523.

⁷⁰ Sa'lebî, *el-Keşf*, 16/237.

⁷¹ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, *el-Müsned*, thk. Mahfûzu'r-Rahmân Zeynüddîn (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988-2009), 4/109; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 6/286; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 2/620-621; Sa'lebî, *el-Keşf*, 8/176; Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 2/21; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/347-348; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 7/176; Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrahim Atfîş (Kahire: Dârü'l-Kutubi'l-Misriyye, 2. Baskı, 1384/1964), 4/46.

⁷² Ebü'l-Fidâ İsmail b. Kesîr, *Câmiü'l-mesânid ve's-süneni'l-hâdî li akvami senen*, thk. Abdulmelik b. Abdullih ed-Dehîş (Beyrut: Dârü Hıdır li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 1419/1998), 10/93.

⁷³ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ân*, 1/126; 3/736; 4/1107; Sa'lebî, *el-Keşf*, 3/351; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1/182.

eğer bu bilgi doğruysa Mâturîdî'nin, “Bu sayılarla peygamber ve taraftarlarının kast edilmiş olması muhtemeldir.”⁷⁴ yorumu isabetli görünmektedir.

Kurtûbî ve Suyûtî ise “Mescid-i Aksa'nın yanındaki kayalığın üzerinde yetmiş peygamber öldürülmüştür. Bunlardan biri de Zekeriyya oğlu Yahyâ'dır.”⁷⁵ ifadesini nakletmektedir. Bu rivâyetin kaynağı tâbîinden olan Şemr b. Atiyye'dir. Ancak onun bu bilgiyi kimden aldığı belirtilmemekte ve ifade Matta, Markos ve Luka ile çelişmektedir.

Âyetlerde ve hadislerde herhangi bir bilginin bulunmadığı peygamberlerin öldürülmesiyle ilgili bu rivâyetlerin İsrâiliyât kaynaklı olması muhtemeldir. Ancak bu kadar yüksek sayıda peygamberin aynı anda gönderilmiş olması ve öldürülmesi bu rivâyetlere güvenilemeyeceğine işaret etmektedir.

Peygamberlerin şehid edilmesiyle ilgili önemli olan bir husus ise âyetlerde ısrarla onların haksız yere öldürülmüş olduğunun vurgulanmış olmasıdır. İsmet sıfatına sahip olan peygamberler günahsız olduklarına göre onların işledikleri bir suç sebebiyle öldürülmeleri düşünülemez. Bu nedenle âyetlerde ısrarla “haksız yere peygamberleri öldürme” ifadesi geçmektedir.⁷⁶ Bununla İsrâiloğulları'nın herhangi bir suçu ve günahı olmayan peygamberleri, haksız yere suçlayıp öldürdüklerine işaret edilmektedir.

Taberî, “haksız yere” tabirini “öldürülmeyi hak edecek bir suç ve günah işlemeden”, Zemaşerî “cinayet işlemeden, bozgunculuk yapmadan” şeklinde açıklamaktadır.⁷⁷ Râzî (öl. 606/1210), İsrâiloğulları'nın, suçsuz olduklarını bildikleri hâlde haksız ve hukuksuz yere peygamberleri kasten öldürdüğünü söylemektedir.⁷⁸ Buradan onların, küfür ve inkârları nedeniyle ve gayri meşru menfaatlerini koruma gayesiyle Yahudi şeriatındaki ahkâma dayanarak veya sahte siyasi gerekçeler üreterek peygamberleri öldürdükleri anlaşılmaktadır.

3. Peygamberlere Yapılan İlâhî Yardımın Mahiyeti

Kur'ân'da Allah'ın peygamberlere ve müminlere yardım edeceği belirtilirken yardımın herhangi bir şarta bağlandığına dair bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca ilâhî yardımın bütün peygamberlere yönelik sosyal bir yasa olduğu da beyan edilmektedir. Bununla beraber Allah'ın yardım edeceğini bildiren âyetler yardımın mahiyetine işaret etmektedir.

Mücâdele sûresi 21. âyette Allah'ın, “peygamberlerin galip geleceğini hüküm olarak yazdığı”, yani bütün peygamberler için karara bağladığı ve bunun tekrarlanan bir yasa olduğu anlaşılmaktadır. Sâffât sûresi 171-173. âyetlerde, “bütün peygamberlere Allah'tan yardım görerek üstün geleceklerine dair söz verildiği” bildirilmekte, tümel bir hükümden ve tekrarlanan bir yasadan bahsedilmektedir. En'âm sûresi 34. âyette, “bütün peygamberlerin kavmi tarafından tekzip edildiği ve sıkıntıya uğratıldığı ve bunun Allah'ın yardımı gelene kadar sürdüğü, bu sürecin değişmeyen bir yasa olduğu, bu nedenle Hz. Muhammed'e de bu gerçeğin haber verildiği” ifade edilmekte, yasanın sebep

⁷⁴ Mâturîdî, *Te'vilât*, 2/340.

⁷⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 10/219; Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâlüddîn es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.), 5/492.

⁷⁶ Bakara 2/61; Âl-i İmrân 3/21-22, 112, 181; Nisâ 4/155.

⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 9/363; Zemaşerî, *el-Keşşâf*, 1/146.

⁷⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3/534.

ve sonuçlarıyla tekrarlanacağı için sabırlı olması gerektiği hatırlatılarak müjde verilmektedir. Rûm sûresi 47. âyette ise müjde vurgusu biraz daha belirginleşmekte, “peygamberlerin mucizelerle gelmesine rağmen halkların inkâr ettiği, ayrıca da peygamberlere ve müminlere zulmederek suç işlediği, bunun sonucunda da inkârcıların Allah tarafından cezalandırıldığı” haber verilmekte “müminlere yardım etmenin Allah için bir sorumluluk ya da görev olduğu” ifade edilmektedir.

Allah'ın peygamberlere ve salih kullara yapacağı yardımın mahiyeti, Kur'ân'da bazı kelime, kavram ve olaylarla ele alınmaktadır. Bu kelime ve kavramları kısaca tahlil etmekte fayda görülmektedir.

a) Galibiyet: Bu kelime sözlükte yenmek, alt etmek ve hâkimiyeti altına almak manalarına gelmektedir.⁷⁹ Kur'ân'da “galibiyet”, düşmanı yenilgiye uğratmak manasında kullanılmaktadır.⁸⁰ Kâfirlerin müminlere,⁸¹ Firavun'un Hz. Mûsâ'nın elindeki mucizelere,⁸² Rûmların Sâsânîlere yenilgisi⁸³ mağlubiyet kavramıyla ifade edilmektedir.

Galibiyet sadece savaşla sınırlı değildir. Mesela Hz. Muhammed'e hitap eden ve Kureyşlileri kast eden, “Kâfirlere deki: ‘Yenileceksiniz!’”⁸⁴ âyeti genel bir mücadele sürecindeki mağlubiyeti ifade etmektedir. Mücadele sûresi 21. âyetinde bahsedilen galibiyet, yazılmış bir kararı ve kararın sürekliliğini ifade etmekte; bütün peygamberlerin yaşadığı çağları ve bütün salih insanları kapsamaktadır. Bununla Allah'ın yardımı sonucunda müminlerin yeryüzüne hâkim ve varis olmasının bir yasa olduğu vurgulanmaktadır.

Kur'ân, peygamberlerin halklarının yalanlamasına ve birçok eziyete katlanarak pek çok sınavdan geçtikten sonra farklı şekillerde Allah'ın yardımına eriştiklerini belirtmektedir.⁸⁵ Çektikleri sıkıntılardan ötürü güçleri tükendiğinde, ümitlerini kaybetme noktasına geldiklerinde yardım kapısının açıldığını ve kâfirlerin cezalandırıldığını; bunun da bir yasa gereği tarih boyunca tekrarlandığını ifade etmektedir.⁸⁶

Peygamberlerin ve müminlerin yeryüzünde hâkimiyet kurmasıyla Allah'ın hükümlerinin toplumsal hayata egemen olması ve insanların ona uygun bir şekilde yönetilmesi kast edilmektedir. Burada önemli olan husus kazanılacak zaferin ve kurulan hâkimiyetin bazen peygamber hayattayken, bazen de onun vefatından sonra gerçekleşmesidir. Çünkü âyette özellikle “Ben ve peygamberlerim üstün geleceğiz.” ifadesi kullanılmaktadır ki bu da önceliğin Allah'ın üstün gelmesinde olduğunu göstermektedir. O'nun üstün gelmesi ise ahkâmının uygulanmaya konulması ve toplumun O'nun hükümlerine boyun eğmesidir. Bu da bazen peygamberin hayatında bazen de onun ölümlünden sonra ümmetinin eliyle gerçekleşebilmektedir.

⁷⁹ İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcü'l-lüga ve sıhâhu'l-Arabiyye* “glb”, (Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 1/195; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, “glb”, (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1412), 611; Cemaluddin b. Manzûr, *Lisanu'l-Arab* “glb”, (Beirut: Dâru Sadare, 3. Baskı, 1414), 1/651-652.

⁸⁰ el-Enfâl 8/65-66; es-Sâffât 37/173; Âli İmrân 3/12; er-Rûm 30/2-3.

⁸¹ el-Enfâl 8/36.

⁸² el-A'râf 7/117-120.

⁸³ er-Rûm 30/1.

⁸⁴ Âli İmrân 3/12.

⁸⁵ el-En'âm 6/34.

⁸⁶ Kamer 54/10; En'âm 6/34; Yûsuf 12/110.

Konuyu ele alan Taberî, Allah'ın peygamberlerine yardımı, onları inkârcılara ve kendilerini yalanlayanlara karşı Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman ve Hz. Muhammed örneklerinde olduğu gibi üstün, baskın ve muzaffer kılarak hâkimiyet sağlamakla ya da peygamberleri kurtardıktan sonra onları tekzîb eden, onlara meydan okuyup kötülük yapanları helâk etmekle veya öldürülen peygamberlerin arkasından intikamlarının alınmasıyla gerçekleşmektedir, demektedir.⁸⁷ Abdullah b. Selâm'ın (r.a.) (öl. 43/663-64) şöyle dediği nakledilmektedir: “Öldürülen her peygamber sebebiyle mutlaka yetmiş bin kişi öldürülmüştür.”⁸⁸

Mâturîdî, peygamberlere verilen desteğin delil üstünlüğü ve mucizeler olduğunu, bunlarla onların inkârı ve imani konulardaki şüpheleri giderdiğini; Allah'ın yardımının kendi dinine ve dinini savunanlara olduğunu, peygamberlerin kâfirlerle olan mücadelesinde başlangıçta zorluk ve sıkıntı yaşansa bile nihayetinde çatışmanın ve savaşın, mutlaka peygamberlerin ve Allah'ın ordularının zaferiyle neticeleneceğini; hiçbir peygamberin fiili bir savaşta öldürülmediğini söylemektedir.⁸⁹

Zemahşerî, galibiyetin delille ve kılıçla gerçekleşeceğini belirtmektedir.⁹⁰ Zemahşerî, Kurtubî (öl. 671/1273) ve Şevkânî (öl. 1250/1834) Hasan-ı Basrî'den (öl. 110/728), “Hiçbir peygamber savaşta öldürülmemiştir.” ifadesini;⁹¹ Kurtubî ve Şevkânî, İbn Cübeyr'den (ö. 614/1217) ise, “Herhangi bir peygamberin savaşta öldürüldüğünü duymadık.” dediğini nakletmektedir.⁹² Bu görüşleri nakleden müfessirlerin bu ifadelerden, onların peygamberlerin ölümden korunması konusundaki ilâhî yardımı savaşla sınırlı saydıkları anlaşılmaktadır. Oysa Hz. İbrahim'in Nemrût'un ateşinden korunması⁹³ ve Hz. İsa'nın yaşadığı toplumdaki kurtarılması savaş ortamında olmamıştır.

b) Nusret: Arapçada yardım, “nır” kökünden gelmekte olan “nasr” kelimesiyle ifade edilmekte, “düşmana karşı yardım etmek, desteklemek, ayni ve nakdi yardımda bulunmak, iyilikte bulunmak ve zararı savmak” anlamında kullanılmaktadır.⁹⁴ Kur'ân'da “nasr” kelimesi, yardım etmek, destek olmak,⁹⁵ zafer kazanmak,⁹⁶ intikam almak⁹⁷ ve engel olmak⁹⁸ manalarında geçmektedir.

Kur'an'a göre Allah'ın yardımının maksadı, O'nun, gönderdiği dini tamamlamak,⁹⁹ müminleri maddi ve manevi zararlardan korumak, onları dünya ve ahiret nimetlerine

⁸⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 21/400.

⁸⁸ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, thk. Habiburrahmân el-A'zamî (Hindistan: el-Meclisü'l-İlmiyye, 2. Baskı, 1403/1983), 11/445; Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 10/455.

⁸⁹ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/483; 8/594; 9/37-38; 577.

⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/496.

⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/67; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 4/229; Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî eş-Şevkânî, *Fethu'l-kadîr* (Dımaşk: Dârü İbn Kesîr, 1414), 1/443.

⁹² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 4/229; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, 1/443.

⁹³ el-Enbiyâ 21/51-71.

⁹⁴ Cevherî, *Sihâh*, “nır”, 2/829-830; İsfahânî, *el-Müfredât*, “nır”, 808-809; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “nır”, 5/210-211.

⁹⁵ el-Hac 22/40, el-Haşr, 59/12; es-Saf 61/14.

⁹⁶ el-Bakara 2/250, 286; Âl-i İmrân 3/126.

⁹⁷ eş-Şûrâ 42/41; Muhammed 47/4; el-Kamer 54/10.

⁹⁸ el-Bakara 2/48; eş-Şuara, 26/93.

⁹⁹ es-Saf 61/8.

kavuşturmak,¹⁰⁰ hakkın ve adaletin yerini bulmasını sağlamak¹⁰¹ ve müminlere mutlak galibiyet vermek gibi bireysel ve toplumsal sonuçları gerçekleştirmektedir.¹⁰² Kur'ân, ilâhî yardım alan kimselerin asla yenilmeyeceğini şöyle haber vermektedir: “Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur; eğer sizi yardımsız bırakıverirse, O’ndan başka size yardım edecek kimdir? İnananlar yalnız Allah’a güvensinler.”¹⁰³ Bazı âyetlerde, Allah’ın Hz. Muhammed’e Hicret esnasında, Bedir’de, Hüneyn’de ve başka zamanlarda yardım ettiği haber verilmektedir.¹⁰⁴

Burada şöyle bir soru akla gelebilmektedir. “Acaba Allah sadece dinine mi yardım etmektedir? Yoksa O’nun yardım vaadi, dinini ve dinine destek verenleri de kapsamakta mıdır?” Bu soruların cevabını Hz. Peygamber’in bazı sözlerini ve onun hayatındaki önemli bazı olayları inceleyerek bulmak mümkün olabilir.

c) Allah’ın Hz. Muhammed’e galibiyet sözü vermesi: Hz. Muhammed’in hayatı incelendiğinde onun Allah’tan yardım sözü aldığı ve bu yardıma tam bir şekilde inandığı görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber bu hakikati şöyle dile getirmiştir: “Muhakkak ki, bu iş (din), gece ve gündüzün ulaştığı yerlere ulaşacaktır. Allah ne bir kerpiç ev ne de bir keçe çadır bırakmayacak; azizi aziz ederek, zelili zelil ederek bu dini ona ulaştıracaktır. Allah’ın bu işte üstün kılacağı İslâm’dır; zelil edeceği küfürdür.”¹⁰⁵ Ayrıca da o (s.a.v.) daha peygamberliğinin ilk yıllarında bu ilâhî yardımı Kureys’in ileri gelenlerine şöyle haber vermiştir: “Eğer iman ederseniz Araplar size boyun eğecek, Acemlerin de her şeyleri ellerinize geçecektir.”¹⁰⁶ Başka zamanlarda ise Kısra ve Kayser’in hazinelerine sahip olacaklarını müjdelemiştir.¹⁰⁷

Hz. Muhammed’in Medine döneminde de bu vaadini sürdürdüğü ve şöyle dediği görülmektedir: “Yemin ederim ki Kısra ile Kayser’in hazinelerini muhakkak Allah yolunda harcayacaksınız.”¹⁰⁸ “Mısır’ı fethedeceksiniz.”¹⁰⁹ Hendek Savaşında da Hire, Medâin, Rûm ve San’a’nın fethedileceğini söylemiştir.¹¹⁰

Hz. Muhammed aldığı bu yardım sözünden ötürü Sevr Mağarası’nda Hz. Ebû Bekir’e, “Ey Ebû Bekir üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun.” “Üzülme

¹⁰⁰ el-Bakara 2/257; en-Nisâ, 4/113; Yusuf 12/23-24.

¹⁰¹ el-Enbiya 21/18, el-İsrâ, 17/81.

¹⁰² el-Enfâl 8/7-8, 44.

¹⁰³ Âl-i İmrân 3/160.

¹⁰⁴ el-Enfâl 8/26, 62-63; et-Tevbe 9/25-27, 40.

¹⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Muhammed Arnavût (Müessesetü’r-Risâle, 2001), 28/154-155; Ebu’l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir* (Kahire: Mektebetü ibn Teymiyye, 1994), 22/225; Ebû Bekr el-Beyhakî, *Sünenü’l-kübrâ*, (Beyrut: Dârü’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003/1424), 9/305.

¹⁰⁶ Ebû Abdillah Muhammed b. İshâk, *es-Sîre*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dârü’l-Fikr, 1978), 236-237; İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/417; Taberî, *Târihu’r-rusûl*, 2/324-325.

¹⁰⁷ İbn İshâk, *Sîre*, 138, 288; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, 1/688.

¹⁰⁸ İbn İshâk, *Sîre*, 291; Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiü’l-müsnedü’s-sahîh*. (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Menâkib”, 122-123.

¹⁰⁹ Müslim b. el-Haccâc, *el-Müsnedü’s-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Beyrut: Dârü İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ts.), “Fezilailu’s-Sahabe”, 226-227.

¹¹⁰ Mukâtil, *Tefsîr*, 3/477-478; Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, thk. M. Cons (Beyrut: Dârü’l-Âlemî, 1989), 2/449; İbn Hişâm, *Sîre*, 2/222.

Allah bizimle beraberdir.”¹¹¹ dediğinde,¹¹² Allah'ın kendilerini müşriklerden koruyacağından emin olduğu anlaşılmaktadır. Ancak başka zamanlarda kendisine koruma görevlendirdiği de görülmektedir. Hz. Âişe (r.anhâ.) şöyle bir vakıa aktarmaktadır: “Resûlullah Medine'ye geldiğinde bir gece endişelenip uyuyamadı ve şöyle dedi: ‘Keşke ashabımdan salih bir kişi bu gece beni korusa.’ Biz bu durumda iken kapıda kılıcı kınına koyup çıkarma sesi duyduk. Peygamber (s.a.v.): ‘Kim o?’ dedi. O kimse: ‘Sa’d b. Ebî Vakkâs.’ diye karşılık verdi. Peygamber (s.a.v.), ona: ‘Niçin geldin?’ buyurdu. Sa’d: ‘Resûlullah hakkında içime bir korku düştü ve sizin için nöbet beklemeye geldim.’ dedi. Bunun üzerine Resûlullah uyudu.”¹¹³ Müslim'in rivâyetinde “Medine'ye gelişin başlarında” ilavesi bulunmaktadır.

Hz. Peygamber'i o gece tedirgin eden şöyle bir hadise nakledilmektedir:¹¹⁴ “Bedir savaşından önce Kureyşliler, Abdullah b. Übeyy'e ve onunla hareket eden Evs ve Hazreç'lilere, ‘Bizim bir vatandaşımıza sığınma hakkı tanıdınız. Allah'a yemin ederiz ki onu ya öldürürsünüz ya da memleketinizden çıkarırsınız. Aksi takdirde üzerinize yürür, sizi öldürür, kadınlarınızı kendimize helâl kılarız.’ mealinde bir mektup yazmışlardır. Bu mektup Abdullah ile yanındakilere ulaştınca Hz. Peygamber'le savaşmak üzere bir araya geldiler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.), Abdullah ile etrafındakilere: ‘Kureyş'in tehdidi size çok tesir etti. Kureyş'in bu tehdidiyle size vereceği zarar, sizin bizimle harbe kalkışmak suretiyle kendinize vermek istediğiniz zarardan daha fazla değildir. Çünkü siz, kendi öz oğullarınız ve kardeşlerinizle savaşmak istiyorsunuz.’ dedi. Onlar da Hz. Peygamber'den bunu duyunca dağıldılar.”¹¹⁵

Buradan Hz. Muhammed'in Mekke'de müşriklere karşı canından emin olduğu ancak Medine'ye geldikten sonra münafıklardan ve fitneden emin olmadığı ve tedbir aldığı sonucu doğmaktadır. Nitekim Hz. Muhammed'in kendisini geceleyin korumak üzere ashapı görevlendirme işini, “Allah seni insanlardan korur.”¹¹⁶ âyeti nâzil oluncaya kadar sürdürdüğü; âyet inince de “Ey İnsanlar dağılın! Allah beni koruma altına almıştır.” dediği görülmektedir.¹¹⁷ Uhud Savaşı'ndan sonra inen bu âyetteki korumadan kastın “öldürülmeden koruma” olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁸ Zira Resûlullah'ın Uhud Savaşı'nda yüzünün yarıldığı, dişinin kırıldığı ve omzundan ok yarası aldığı bilinmektedir.¹¹⁹

¹¹¹ et-Tevbe 9/40.

¹¹² Ahmed, *Müsned*, 1/190; Buhârî, “Tefsir”, 144; “Menâkıb”, 27; Müslim, “Fezâil”, 17; Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiü'l-kebîr*, thk. Ahmed Muhammed şâkir-M.Fuâd Abdulkakî (Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa Elbânî, 1975), “Tefsir”, 10.

¹¹³ Ahmed, *Müsned*, 42/18; Buhârî, “Cihâd”, 69; “Temennâ”, 4; Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 5; Tirmizî, “Menâkıb”, 27; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Neşâî, *el-Müctebâ mine's-sünen*, thk. Abdulfettâh Ebû Guds (Halep: Mektebetü'l-Metbûâtü'l-İslamiyye, 1986), “Menâkıb”, 21.

¹¹⁴ Safiyyürrahmân Mübarekfürî, *er-Rehikü'l-mahtûm* (Beyrut: Dârü'l-Hilâl, ts.), 176.

¹¹⁵ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Müsnef*, thk. Merkezü'l-Bühûs ve Tekniyetü'l-Ma'lûmât (Kahire: Dârü't-Te'sîl, 2. Baskı 2013/1437), 6/35; Ebû Dâvûd Süleymân İbnü'l-Eş'es, *Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.), “Haraç”, 22-23.

¹¹⁶ el-Mâide 5/67.

¹¹⁷ Saïd b. Mansûr, *Sünen*, thk. Sa'd b. Abdillazîz (Dârü's-Semî'î li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1997/1417), 4/1503; Tirmizî, “Tefsîr”, 6.

¹¹⁸ Tirmizî, “Tefsîr”, 6; Sa'lebî, *el-Keşf*, 11/442; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/659; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 12/401.

¹¹⁹ Buhârî, “Cihâd”, 84; Müslim, “Cihâd”, 27; Tirmizî, “Tefsîr”, 4; İbn Mâce Ebû Abdillâh, *Sünen*, thk. M. Fuâd Abdulkakî (Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, ts.), “Fiten”, 17.

“Allah seni insanlardan korur.” ifadesini bazı müfessirler Yahudiler,¹²⁰ Araplar,¹²¹ kâfirler¹²² şeklinde yorumlasalar da genel bir anlam taşımakta; mümin, münafık ve kâfir olan bütün insanları kapsamaktadır. Allah bu ifade ile Hz. Muhammed'i bütün insanlardan koruyacağını vaad etmektedir. Bu âyetten önce ise onun sadece müşrikler tarafından öldürülmekten korunduğu ancak ilâhî yardım vaadinin yaralanmayı kapsamadığı görülmektedir. Hz. Muhammed hayatta iken müşrik Kureyş'e ve Yahudilere karşı zafer kazanmıştır. Vefatından sonra ise Hicretin 16. yılında Kisrâ'nın sarayı Müslümanların eline geçmiştir.¹²³ İslâm orduları Yermük Savaşı'nda Bizanslıları mağlup ederek Ürdün, Şam ve Mısır diyarlarına varis olmuşlardır.¹²⁴

Sonuç

Bazı âyetlerde Allah'ın peygamberlere yardım edeceği ve Allah ile peygamberlerin mutlaka muzaffer olacağı yazılmasına rağmen kimi peygamberin öldürüldüğünden bahsedildiği görülmüştür. Burada sanki çelişki varmış gibi bir anlam çıkmaktadır. Bunun mahiyetini incelemek için ilgili âyetler üzerinde yapılan bu çalışmada, iman-küfür mücadelesinde Allah'ın pek çok zaman peygamberlere yardım ettiği, onları koruduğu ve onların canlarına kast etmek isteyenlere fırsat vermediği, bazen de canlarına kast edenlere azap verdiği veya helâk ettiği anlaşılmıştır.

Kur'an'da İsrâiloğulları'nın öldürdüğü peygamberlerin kimler olduğunun, nasıl ve niçin öldürüldüğünün ifade edilmediği ve meselenin müphem kaldığı; konuyla ilgili hadislerde de herhangi bir sahih rivâyetin bulunmadığı görülmüştür. Konuyla ilgili Tanah'ta İsrâiloğulları'nın Zekeriyâ b. Yahoyada'yı; Luka'da Hz. Zekeriyâ'yı; Matta'da Zekeriyâ b. Berekyâ'yı (Berhiyâ); Matta, Markos ve Luka'da Hz. Yahyâ b. Zekeriyâ'yı öldürdüğü tespit edilmiştir. Yapılan çalışmada Matta'da öldürüldüğü belirtilen ve Tanah'ta adına bölüm bulunan Zekeriyâ b. Berekyâ'nın MÖ. 6. yüzyılda Darius'un krallığı döneminde yaşadığı ve öldürülmediği görülmüştür. Tefsir ve tarih kitaplarında ise bunlara ilaveten Eşiyâ ve Ermiyâ peygamberlerin de öldürüldüğü bilgisine ulaşılmıştır.

Bazı tefsir ve tarih kaynaklarında Zekeriyâ b. Yahoyada ile Yahyâ b. Zekeriyâ'nın birbirine karıştırıldığı, öldürülme zamanları hakkında da çelişkili bilgilerin verildiği tespit edilmiştir. Taberî gibi bazı müfessir ve tarihçilerin Hz. Zekeriyâ'nın öldürülmediğini söylediği görülmüştür. Öldürülen peygamberlerin sayısı ile ilgili rivâyetlerin İsrâiliyât kaynaklı abartılı ifadeler olduğu değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda hiçbir peygamberin peygamberlik görevi sebebiyle öldürülmediği; Zekeriyâ b. Yahoyada ile Hz. Zekeriyâ'nın siyasi sebeplerle, Hz. Yahyâ'nın kişisel nedenlerle öldürüldüğü; Eşiyâ ve Ermiyâ'nın öldürülmesine ise gerekçe belirtilmediği görülmüştür. Ayrıca Allah'ın peygamberleri öldürenleri bu dünyada da cezalandırdığı bilgisine ulaşılmıştır.

¹²⁰ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil*, 1/492; Semerkandî, *Bahrû'l-ulûm*, 1/406.

¹²¹ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'an*, 4/1174.

¹²² Zemaşerî, *el-Keşşâf*, 1/659; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 12/401.

¹²³ Taberî, *Târihu'r-rusûl*, 4/8, 173.

¹²⁴ Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, thk. M. Cons (Beyrut: Dârü'l-Âlemî, 1989), 1/204, 211; Abdurrahman b. Abdullah b. Abdilhakem, *Fütûhu Mısır ve'l-magrib*, (Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1415), 88.

Bazı âlimlerin hiçbir peygamberin savaşta öldürülmediğini belirttiği tespit edilmiştir. Ancak Allah'ın peygamberlere yardım sözünün savaşla sınırlı olmadığı; peygamberin görevlendirildiği davaya yönelik olduğu ve peygamberi de kapsadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle Hz. Muhammed örneğinde olduğu gibi iman-küfür mücadelesinde Allah'ın kâfirler tarafından peygamberlerin öldürülmesine fırsat vermediği ve onları öldürmekten koruduğu ancak korumanın, iman-küfür çatışması kapsamına girmeyen şahsi ve siyasi meseleleri kapsamadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle Hz. Muhammed'in (s.a.v.), kendisine insanlardan korunma garantisi verilinceye kadar Medine'de nöbetçi bulundurmasını bu çerçevede anlamak gerekmektedir. Hz. Muhammed'e vaad edilen zafer ve yardımın bir kısmının onun hayatında, bir kısmının da onun vefatından kısa bir süre sonra gerçekleştiği bilinmektedir. Sonuç olarak Allah'ın yardım etme sözü ile bazı peygamberlerin öldürülmesi arasında herhangi bir çelişki olmadığını söylemek mümkün görünmektedir.

Kaynaklar

- Abdurrezzâk b. Hemmâm. *el-Müsannef*. thk. Merkezü'l-Bühûs ve Tekniyetü'l-Ma'lûmât. 10 Cilt. Kahire: Dârü't-Te'sîl, 2. Baskı, 2013/1437.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. thk. Şuayb Arnâvût-Âdil Mürşid. 45 Cilt. Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Arslantaş, Nuh. *Hz. Muhammed Döneminde Yahudiler*. İstanbul: Kuramer, 2016.
- Aydın, Hazan. *Vaftizci Yahya: İsa-Mesih'in Öncüsü*. Samsun: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Baş, Mustafa. "Hz. Yahya İle İlgili Tefsir ve Tarih Kitaplarındaki Bir Rivayetin Karşılaştırmalı Tahlihi". *Dini Araştırmalar* 15/41 (Temmuz - Aralık 2012), 99- 108.
- Baş, Mustafa. *İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta Hz. Zekeriyâ*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.
- Begavî, Ebû Muhammed el-Ferrâ. *Me'âlimü't-tenzil*. thk. Abdurrezâk el-Mehdî. 8 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1420.
- Beyhakî, Ebû Bekr. *Sünenü'l-kübrâ*. 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003/1424.
- Bezirci, Fatmanur. *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'e Göre Hz. Zekeriyâ*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik. *el-Müsned*. thk. Mahfûzu'r-Rahmân Zeynüddîn. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988-2009.
- Blech, Rabi Benjamin. *Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü*. Çev. Estreya Seval Vali. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2004.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *el-Câmiü'l-müsnedü's-sahîh*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *Tâci'l-lüga ve sîhâhu'l-Arabiyye*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- Ebû Dâvûd Süleymân İbnü'l-Eş'as. *Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Elmalı'lı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, ts.
- Flavius Josephus. *The Works of Flavius Josephus (War of the Jews/Book II)*. Trans. William Whiston. Erişim 02 Aralık 2022. <http://sacred-texts.com/jud/josephus/#aoj>
- İbn Abdilhakem, Abdurrahman b. Abdullah. *Fütûhu Mısır ve'l-magrib*. Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 1415.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984.

- İbn Ebî Hâtım. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Esad Muhammed et-Tayyib. 13 Cilt. Suûdi Arabistan: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 3. Baskı, 1419.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir. *el-Kitâbu'l-Musannef fi'l-ehâdîsi ve'lâsâr*. thk. Kemla Yusuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Hişâm, Abdülmelik. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sakâ, İbrahim el-Enbârî ve Abdülhâfız eş-Şiblî. Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bânî el-Halebî ve Evlâdihî, 1955.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed. *es-Sîre*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1978.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail. *Câmü'l-mesânîd ve's-süneni'l-hâdî li akvami senen*. thk. Abdülmelik b. Abdullih ed-Dehîş. 10 Cilt. Beyrut: Dârü Hıdır li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 1419/1998.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Ali Şîrî. 21 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1988/1408.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh. *Sünen*. thk. M. Fuâd Abdalbâkî. 2 Cilt. Dârü İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, ts.
- İbn Manzûr, Cemaluddin. *Lisanu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dârü Sadare, 3. Baskı, 1414.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin. *el-Cevâbu's-sahîh limen beddele dîne'l-Mesîh*. thk. Ali b. Hasan vd. Suûdiyye: Dârü'l-âsime, 1999/1419.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzeddin. *el-Kâmil fi't-Tarih*. thk. Ömer Abdusselâm Tedmîrî. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1997.
- İsfahânî, Râgîb. *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1412.
- Karaman, Hayreddin, vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Baskı, 2014.
- Katar, Mehmet. "Kur'an Kıssaları Bağlamında Yahudi (İsrail) Tarihi". *Kur'an'da Yahudiler*. 123-276. İstanbul: Kuramer, 2019.
- Korkmaz, Hatice. *Kitâb-ı Mukaddes'te ve Kur'ân-ı Kerim'de Yahya Peygamber*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrahim Atfîş. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kutubi'l-Mısriyye, 2. Baskı, 1384/1964.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2009. Erişim 12 Aralık 2022. <https://www.kutsalkitap.org/online-tevrat-oku>
- Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*. thk. Habiburrahmân el-A'zamî. 2 Cilt. Hindistan: el-Meclisü'l-İlmiyye, 2. Baskı, 1983/1403.
- MacDonald, William. *Kutsal Kitap Yorumu, Eski Antlaşma Serisi*. 2 Cilt. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2004.
- MacDonald, William. *Kutsal Kitap Yorumu, Yeni Ahit Serisi*. 3 Cilt. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2000. Mâturîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtu ehli's-sünne*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2005.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-uyûn*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhimu'l-Kur'ân*. 8 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmud Şehâte. 5 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1423.
- Mübârekfûrî, Safiyyürrahmân. *er-Rehikü'l-mahtûm*. Beyrut: Dârü'l-Hilâl, ts.
- Müslim b. el-Haccâc. *el-Müsnedü's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nesâî, Ebû Abdirrahman. *el-Müctebâ mine's-sünen*. thk. Abdulfettâh Ebû Gudde. Halep: Mektebetü'l-Metbûâtî'l-İslamiyye, 1986.

- Oktaç, Özgür. *Yahudi ve İslam Literatüründe Zekeriya Peygamber: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Râzî, Fahrreddîn. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2. Baskı, 1420.
- Saîd b. Mansûr. *Sünen*. thk. Sa'd b. Abdillâh b. Abdilazîz. 5 Cilt. Dârü's-Semî'î li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1997/1417.
- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'ân*. 33 Cilt. Cidde: Dârü't-Tefsîr, 2015/1436.
- Seffâr, Münkiz b. Mahmûd. *Hel el-Ahdü'l-Cedîdü kelimetullâh*. Dârü'l-İslâm li'n-Neşri ve't-Tevzî', 1428/2007.
- Semerkindî, Ebü'l-Leys. *Bahrû'l-ulûm*. 3 Cilt. Şâmîle.
- Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâlüddîn. *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsiri bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Şevkânî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî. *Fethu'l-kadîr*. 6 Cilt. Dımaşk: Dârü İbn Kesîr, 1414.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü ibn Teymiyye, 1994.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vili'l-Kur'ân*. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2000.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'r-rusûl ve'l-mulûk*. 11 Cilt. Beyrut: Dârü't-Turâs, 1387.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa. *el-Câmiü'l-kebîr*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir-M.Fuâd Abdülhakî. Mısır: Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa Elbânî, 1975.
- Uzundağ, Mehmet Sait. *H. Zekeriya ve H. Yahya (a.s.) ile İlgili Rivayetler*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer. *el-Meğâzî*. thk. M. Cons. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Âlemî, 1989.
- Ya'kûbî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. İshâk. *Tarihü'l-Ya'kûbî*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü Sâdir, 6. Baskı 1995/1415.
- Zemaşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmidî't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-Arabî, 1987.